

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ І ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

Гайбура Юлія Анатоліївна
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»
м. Кам'янець-Подільський, Україна
hayburay@gmail.com

Abstract. The financial condition of the enterprise is the ability to finance its activities. The financial condition is characterized by the provision of financial resources, the expediency of their placement, as well as the efficiency of use and many other parameters, for example, financial relationships with counterparties and partners, solvency, financial stability.

The enterprise must evaluate and analyze its current financial situation and compare it with the financial situation of previous periods and with the financial situation of enterprises of similar activity. The purpose of this analysis is to obtain an objective and reasonable description of the financial state.

Analysis of the financial condition of any enterprise is a necessary condition. It is financial analysis that is a means of assessing and forecasting the financial state of the enterprise. It can be performed both by the company's management staff and by any external analyst. The results of the financial analysis are used for planning, control and forecasting of the financial state of the enterprise.

The current state of the economy of our country leads to the fact that business entities need to find ways and directions to increase the efficiency of their activities, find new ideas and opportunities to overcome shortcomings and market challenges. Thus, the problem of improving the company's financial condition and finding ways to improve the company's financial condition is undeniable and relevant.

Key words: financial condition, economic crisis, forecasting, financial resources, enterprise.

Анотація. Фінансовий стан підприємства – це здатність фінансувати свою діяльність. Фінансовий стан характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, доцільністю їх розміщення, а також ефективністю використання і багатьма іншими параметрами, наприклад, фінансовими взаємовідносинами з контрагентами і партнерами, платоспроможністю, фінансовою стійкістю.

Підприємство має оцінювати і аналізувати своє поточне фінансове становище і порівнювати його з фінансовим станом попередніх періодів і з фінансовим станом підприємств аналогічної діяльності. Метою даного аналізу є отримання об'єктивної і обґрунтованої характеристики фінансового стану.

Аналіз фінансового стану будь-якого підприємства є необхідною умовою. Саме фінансовий аналіз є засобом оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства. Він може виконуватися як управлінським персоналом самого підприємства, так і будь-яким зовнішнім аналітиком. Результати фінансового аналізу використовуються для планування, контролю та прогнозування фінансового стану підприємства.

Сучасний стан економіки нашої країни призводить до того, що суб'єктам господарювання потрібно вишукувати шляхи і напрями для підвищення ефективності діяльності, знаходження нових ідей і можливостей для подолання недоліків та ринкових викликів. Таким чином, проблема поліпшення фінансового стану підприємства і пошуку напрямів удосконалення фінансового стану підприємства є беззаперечною та актуальною.

Ключові слова: фінансовий стан, економічна криза, прогнозування, фінансові ресурси, підприємство.

Аналіз фінансового-економічного стану підприємств відіграє важливу роль у забезпеченні ефективних форм господарювання на вітчизняних підприємствах. Він відповідає за відбір, оцінку та інтерпретацію фінансових, економічних та інших показників, що впливають у подальшому на процес прийняття інвестиційних та фінансових рішень.

Сучасний розвиток економіки зумовлює проведення підприємствами збалансованої економічної політики з підтримки та зміцнення фінансового стану, платоспроможності та фінансової стійкості. Розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємств. Саме такий аналіз дає можливість дати реальну оцінку діяльності підприємства, дослідити структуру собівартості не тільки усієї випущеної і реалізованої продукції, але й собівартості окремих її видів, склад комерційних і управлінських витрат, дозволяє з особливою точністю вивчити характер відповідальності посадових осіб за дотриманням бізнес-плану [12].

Проблемам оцінки фінансово-майнового стану підприємства та пошуку шляхів його зміцнення присвячені роботи багатьох вчених-економістів, зокрема таких як: А.В. Бурковська, Л.В. Івченко, О.Є. Федорченко, О.П. Квасова, М.Ю. Аверіна, Л.І. Шмалюк, А.В. Ковалевська, А.А. Акопян, М. Д. Білик, Н. А. Волкова, Т. М. Ковальчук, А. М. Поддєрьогін, О. О. Терещенко, С. С. Черниш та ін. Кожен із науковців пропонує свою інтерпретацію поняття «фінансовий стан», однак у цілому методика аналізу та сукупність показників, що розраховуються для його оцінки, зазвичай збігаються.

Інтерес до методологічних та практичних питань аналізу фінансового стану обумовлений важливістю забезпечення для суб'єкта господарювання стабільної діяльності, безперебійного та ефективного функціонування, раціонального використання фінансових ресурсів. У ринковій економіці фінансовий стан підприємства по суті відображає кінцеві результати його діяльності. У той же час підприємство може бути фінансово стійким і мати достатній рівень платоспроможності в певний момент часу, але мати несприятливі можливості у майбутньому, і навпаки. Тому теоретичні та практичні аспекти аналізу і прогнозування фінансового стану підприємств та виявлення тенденцій розвитку потребують подальшого дослідження [25].

Провівши детальний аналіз наукових праць і публікацій, в яких розглядалися питання фінансового стану підприємств, можна сказати, що фінансовий стан підприємства – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, і визначається він сукупністю виробничо-господарських факторів і системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фінансовий стан характеризує забезпеченість власними оборотними коштами, оптимальне співвідношення запасів товарно-матеріальних цінностей із потребами виробництва, своєчасне проведення розрахункових операцій, платоспроможність [6].

Одним із найбільш розповсюджених шляхів удосконалення фінансового стану підприємств є своєчасне подання менеджерам підприємств достовірних даних про реальний стан підприємства. Ці дані в повному масштабі показують, які проблеми існують на даному підприємстві. Для прийняття ефективних управлінських рішень менеджери підприємства після аналізу отриманих даних повинні зробити порівняльний аналіз таких же показників інших подібних підприємств – конкурентів даного підприємства. Порівнюючи підприємства, з'являється більш точна картина про конкурентоздатність підприємства серед інших

підприємств, а в умовах ринкової економіки дуже важливо, щоб підприємство було конкурентоспроможним [10, с. 255–261].

Стабільний фінансовий стан дає можливість подальшого розвитку підприємства, що дає змогу оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та підвищувати рівень фінансової стабільності. Задовільний фінансовий стан створює запас фінансової стійкості. Негативна динаміка показників фінансових результатів має, відповідно, небажаний вплив на фінансовий стан підприємства. Погіршення структури фінансових ресурсів підприємства негативно впливає на його фінансовий стан. Важливе значення набуває проблема забезпечення оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке би забезпечило мінімальний фінансовий ризик за умов максимальної рентабельності власного капіталу. За нестабільних умов розвитку економіки країни та наявності великої кількості саме збиткових підприємств аналіз фінансового стану набуває особливої актуальності [24, с. 118].

Виходячи з вище наведеного, можна виділити основні завдання аналізу фінансового стану підприємства:

- визначення ефективності використання майна підприємства, забезпеченості його власними оборотними активами;
- аналіз оцінки динаміки ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- проведення дослідження фінансової стійкості підприємства;
- проведення дослідження щодо ефективності використання майна (капіталу) підприємства;
- дослідження щодо забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- дослідження рентабельності підприємства;
- визначення щодо ефективного використання фінансових ресурсів підприємства;
- проведення об'єктивної оцінки динаміки та стану ліквідності, фінансової стійкості та платоспроможності підприємства;
- загальна оцінка становища підприємства на фінансовому ринку та кількісна оцінка його конкурентоспроможності [13, с. 71; 20; 2].

Важливим чинником для аналізу фінансового стану підприємства є інформаційна база, тобто вихідні дані. У сучасних умовах інформаційною базою для аналізу прибутку та рентабельності є: бізнес-план; фінансовий план; форма № 1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан); форма № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід); форма 3 «Звіт про рух грошових коштів» (за прямим, не прямим методами); форма № 4 «Звіт про власний капітал» (Звіт про зміни у власному капіталі); податкова Декларація підприємства; матеріали маркетингових досліджень [5, с. 44].

Фінансовий стан підприємства треба систематично й усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу.

Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України № 170 від 14.02.2006 р. методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки передбачає такі основні компоненти фінансового аналізу діяльності підприємства:

- горизонтальний фінансовий аналіз, який проводиться з метою вивчення динаміки окремих фінансових показників, розрахованих за даними фінансової звітності за певний період часу;
- вертикальний фінансовий аналіз, який базується на порівнянні питомої ваги окремих структурних складових;
- порівняльний фінансовий аналіз, який проводиться для зіставлення планових та фактичних показників, фактичних і нормативних (галузових, загальних) показників;
- аналіз фінансових коефіцієнтів, який полягає у зіставленні показників звітності та(або) фінансового плану з метою розрахунку коефіцієнтів: коефіцієнт платоспроможності (ліквідності), оцінки оборотності активів, фінансової стабільності підприємства тощо;

– факторний фінансовий аналіз, який проводиться для оцінки впливу окремих чинників на рівень відповідних результативних показників.

Найбільш розповсюдженою з наведених видів є аналіз фінансово стану з використанням фінансових коефіцієнтів, оскільки вони дають високу точність результату за умови їх правильної інтерпретації [34, с. 174].

Фінансовий стан підприємства і його стабільність значною мірою залежать від того, яке майно є в розпорядженні підприємства, в які активи вкладено капітал і який дохід вони йому приносять.

Розміщення коштів підприємства має дуже велике значення у фінансовій діяльності і підвищенні її ефективності. Від того, які інвестиції вкладено в основні й оборотні кошти, скільки їх перебуває у сфері виробництва й обігу, у грошовій і матеріальній формах, наскільки оптимальне їхнє співвідношення, багато в чому залежать результати виробничої і фінансової діяльності, а отже, і фінансова стабільність підприємства.

Аналіз фінансового стану підприємства оцінюється не через один показник, а лише за допомогою системи показників, які з усіх боків оцінюють стан підприємства. Умовно цю систему показників можна поділити на п'ять видів:

- показники майнового стану підприємства;
- показники ліквідності і платоспроможності підприємства;
- показники фінансової стійкості підприємства;
- показники ділової активності підприємства;
- показники рентабельності підприємства.

Кожен із цих видів дає інформацію про підприємство і про стан підприємства в певний період. Показники майнового стану дають відомості про тенденції зміни структури фінансових ресурсів підприємства за певний період. Показники ліквідності і платоспроможності підприємства дають можливість зрозуміти, як швидко підприємство може розраховуватися за допомогою наявного на балансі майна (активів) зі своїми зобов'язаннями (пасивами), а також можливість підприємства своєчасно задовольняти платіжні вимоги постачальників, повертати кредити і позики, видавати заробітну плату, вносити платежі до бюджету. Показники фінансової стійкості підприємства відображають частку власного капіталу в загальній сумі фінансових засобів.

Узагальнений показник фінансової стійкості підприємства має вагоме значення серед інших показників фінансового стану підприємства, адже він відображає інтенсивність використання позикових засобів, рівень довгострокової стійкості підприємства без позикових засобів та ступінь залежності підприємства від короткострокових зобов'язань. Показники ділової активності підприємства дають змогу зробити висновки про ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства. Показники рентабельності підприємства характеризують фінансові результати й ефективність діяльності підприємства у цілому.

Аналіз та оцінка фінансового стану підприємства здійснюється за допомогою системи економічних категорій, якими він визначається. Дані показники є самостійними і водночас тісно взаємопов'язаними, що доповнюють один одного і можуть використовуватися як комплексно, так і кожен зокрема зовнішніми і внутрішніми інвесторами, кредиторами, діловими партнерами, управлінцями тощо [10, с. 257].

На прикладі одного з підприємств Хмельницької області проаналізуємо основні показники фінансового стану (табл.1).

Таблиця 1

Аналіз фінансового стану

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020р. від 2018р.	
				±	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	84195	84873	86559	2364	102,8
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	44157	43962	43064	-1093	97,5
Середньорічні залишки обігових коштів, тис. грн.	78439	80800	81718	3279	104,2
Середньорічна вартість активів, млн. грн.	130945	134808	274017	14372	у 2,1р.
Середньорічна вартість власного капіталу, тис. грн.	126084	129623	132002	5918	104,7
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	67939	78042	74709	6770	110,0
Валовий прибуток (збиток), тис. грн.	16256	6831	11850	-1406	72,9
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	6020	1057	3701	-2319	61,5
Коефіцієнт загальної оборотності капіталу	0,64	0,62	0,32	-0,32	-
Коефіцієнт прибутковості (рентабельності) оборотного капіталу	0,077	0,013	0,045	-0,032	-
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,67	0,65	0,66	-0,01	-
Тривалість обороту власного капіталу, днів	526,2	552,1	556,7	30,5	105,8
Рентабельність продукції, %	19,3	8,1	13,7	-5,6	-
Рентабельність власного капіталу, %	4,8	0,8	2,8	-2,0	-
Рентабельність активів, %	4,6	0,8	1,4	-3,2	-

Джерело: розраховано за матеріалами звітів підприємства [27]

Із розрахунків видно, що сума чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) протягом досліджуваного періоду дещо збільшилася (на 2 %). Що стосується середньорічної вартості основних засобів, то їх вартість навпаки – зменшилась майже на 3 відсотка. Середньорічна вартість активів збільшилась майже вдвічі, власного капіталу – на 5918 тис.грн. Коефіцієнт загальної оборотності капіталу протягом досліджуваного періоду зменшився на 0,32. Коефіцієнт прибутковості капіталу звітного року склав 0,045, що на 0,032 менше рівня 2018 року. Коефіцієнт оборотності власного капіталу також зменшився на 0,01 пункти.

Через збільшення собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) на 6770 тис. грн., валовий прибуток у звітному році відповідно зменшився майже на 30 відсотків. І як результат – спостерігається значне зменшення чистого прибутку у звітному році – на 2319 тис. грн. або майже на 40 відсотків.

Глобалізація економічних процесів, висока конкуренція, нестабільність політичної ситуації в країні вимагають від підприємств постійного пошуку все нових і нових шляхів підвищення їх фінансово-господарської діяльності. Саме достовірна та реальна оцінка ділової активності зможе адекватно оцінити середовище, в якому функціонує підприємство, і власні можливості, виявити напрями можливих змін, пристосувати свій бізнес до цих умов, максимально використавши вкладені у діяльність підприємства ресурси і наявні у них потенційні можливості [9, с. 251].

Аналіз ділової активності полягає у дослідженні рівнів і динаміки різноманітних фінансових коефіцієнтів – показників оборотності запасів та капіталу підприємства, його дебіторської та кредиторської заборгованості, фінансового та операційного циклів та коефіцієнта стійкості економічного зростання. Економічна сутність та порядок розрахунку показників ділової активності наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники ділової активності підприємства

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020р. від 2018 р.	
				±	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	84195	84873	86559	2364	102,8
Середній розмір оборотного капіталу, тис. грн	78439	80800	81718	3279	104,2
Середньорічна вартість активів, млн. грн.	130945	134808	247017	143072	у 2,1р.
Середній розмір власного капіталу, тис. грн.	126084	129623	132002	5918	104,7
Середній розмір дебіторської заборгованості, тис. грн.	33667	6896	7028	672	110,6
Середній розмір виробничих запасів, тис. грн.	13401	13087	11054	-2347	82,5
Середній розмір кредиторської заборгованості, тис. грн.	2460	2700	4027	-242	94,3
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	6020	1057	3701	-2319	61,5
Коефіцієнт загальної оборотності капіталу	0,64	0,62	0,32	-0,32	-
Коефіцієнт прибутковості (рентабельності) оборотного капіталу	0,077	0,013	0,045	-0,032	-
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	0,67	0,65	0,66	-0,01	-
Тривалість обороту власного капіталу, днів	526,2	552,1	556,7	30,5	105,8

Джерело: розраховано за матеріалами звітів підприємства [27]

Розрахунки показують, що коефіцієнт загальної оборотності капіталу протягом досліджуваного періоду зменшився на 0,32. Коефіцієнт прибутковості капіталу звітного року склав 0,045, що на 0,032 менше рівня 2018 року. Коефіцієнт оборотності власного капіталу також зменшився на 0,01 пункти.

У ринковій економіці існує ймовірність ліквідації підприємств унаслідок їх банкрутства, тому одним із найважливіших показників фінансового стану є ліквідність.

З позиції короткострокової перспективи фінансовий стан підприємства оцінюється показниками ліквідності та платоспроможності. Дослідження вітчизняної та іноземної економічної літератури свідчить про відсутність єдиного визначення понять «ліквідність» та «платоспроможність» підприємства. Без оцінювання рівня ліквідності підприємства аналіз його фінансового стану буде неповним, що не дозволить зробити обґрунтовані висновки про існуючий стан та перспективи розвитку такого суб'єкта господарювання. Показники ліквідності дають можливість діагностувати фінансовий стан підприємства, оцінити його платоспроможність, усунути наявні недоліки для того, щоб в подальшому стабільно здійснювати діяльність та бути привабливим для інвесторів [22].

Таблиця 3

Аналіз показників ліквідності

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення (±) 2020р. від 2018р.
Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	16,3	22,2	18,7	2,4
Коефіцієнт швидкої ліквідності	13,5	18,8	16,5	3,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,76	1,74	3,3	1,5
Коефіцієнт платоспроможності	8,15	11,1	9,4	1,2

Джерело: розраховано за матеріалами звітів підприємства [27]

Дані таблиці 3 вказують на те, що протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція щодо незначного підвищення показників ліквідності підприємства.

Оцінювання основних результатів діяльності підприємств є важливою складовою частиною роботи управлінського персоналу щодо реалізації обраної стратегії бізнесу, забезпечення фінансової стійкості підприємства, а також займає вагоме місце в роботі зовнішніх аналітиків підприємства щодо оцінки інвестиційної привабливості та платоспроможності контрагентів, а також оцінки ділових партнерів в умовах ризику та невизначеності. На підставі його результатів управлінський персонал приймає рішення про напрями фінансування підприємства за рахунок власних джерел, інвестори – щодо формування портфеля цінних паперів, а кредитори визначають пріоритети щодо позик, які видають.

Однією з найбільш важливих складових, які характеризують інноваційний потенціал підприємств, та одночасно є необхідною умовою його інноваційної діяльності, є фінансова стійкість. В науковій літературі присутні різноманітні трактування фінансової стійкості, проте загальним її визначенням є наступне - це здатність системи зберігати свої якості в середовищі, яке динамічно розвивається, поверталися до початкового стану при виникненні певних порушень функціонування, долати можливі негативні впливи. Основою фінансової стійкості суб'єктів господарської діяльності є їх спроможність існувати та розвиватися в сучасному висококонкурентному середовищі, яке повсякденно змінюється, використовуючи наявні фінансові ресурси у відповідності до власних потреб та потреб ринку [16].

Для успішного управління фінансовою стійкістю необхідно чітко розуміти одну з головних складових її забезпечення – стабільна платоспроможність, за рахунок достатньої частини власного капіталу у складі джерел фінансування. Це дозволяє підприємству бути

незалежним від негативних впливів ззовні, до того ж забезпечується незалежність від кредиторів і тим самим знижується можливий ризик банкрутства.

Розглядаючи фінансову стійкість як необхідну умову та основу розвитку інноваційного потенціалу підприємства, варто врахувати, що фінансова стійкість виступає результативним показником ефективності діяльності підприємства. Проведений аналіз абсолютних та відносних показників діяльності вітчизняних підприємств говорить про те, що в сьогоdnішніх умовах їм доволі важко підтримувати достатній рівень фінансової стійкості та забезпечити ефективне впровадження інновацій. З метою її поліпшення потрібно збільшити обсяг власних фінансових ресурсів, розробити оптимальне співвідношення елементів капіталу, при якому у підприємства буде можливість вільно використовувати грошові кошти, при цьому буде забезпечено безперебійне виробництво та реалізація [16].

Вибір напрямів механізмів фінансової стабілізації підприємства, адекватних масштабам його кризового фінансового стану і внутрішнім фінансовим можливостям, є наступний закономірний етап антикризового фінансового управління. Управління фінансовим станом підприємства повинно бути орієнтоване на досягнення наступних принципових цілей: – усунення неплатоспроможності; – відновлення фінансової стійкості; – фінансове забезпечення стійкого зростання підприємства в довгостроковій перспективі [30, с. 136–139].

Правильна інтерпретація аналітичних показників, розрахованих на основі фінансової звітності, дозволяє управлінському персоналу та зовнішнім користувачам діагностувати проблеми, що наявні в діяльності підприємства, виявляти напрями діяльності, які вимагають додаткового фінансування для розвитку, ідентифікувати проблемні питання розподілу прибутку, як внутрішнього джерела фінансування розвитку підприємства. Відповідно, результати аналізу фінансових результатів, зокрема, операцій з формування та розподілу прибутку, є основним інформаційним джерелом для розробки та прийняття управлінських рішень.

В сучасних економічних умовах виживання підприємств є надважливим і для певних регіонів, і для всієї країни. Тому виникає необхідність управління кризовими підприємствами, а саме неплатоспроможними підприємствами. І основними чинниками цього є недолік фінансових ресурсів, зростання боргів, падіння рівня виробничого потенціалу. Це спричинює великій кількості технічно відсталих, неконкурентоспроможних і неплатоспроможних підприємств, яким загрожує банкрутство [1, с. 143–146].

Розвиток економіки України передусім пов'язаний з фінансово-економічним станом суб'єктів господарювання, який в свою чергу залежить від ефективності їх діяльності. На сучасному етапі господарювання сільськогосподарські підприємства характеризуються нестабільними тенденціями, причиною яких переважно залишаються складна економічна ситуація в країні, наслідки світової економічної кризи, постійні зміни в законодавчій базі, обмеженість банківського кредитування суб'єктів господарської діяльності, невисокий рівень конкурентоспроможності та інноваційного розвитку. Саме тому актуальним є аналіз фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств [29, с. 600–603].

Таблиця 4

Рівень і динаміка фінансових результатів, тис. грн

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020р. від 2018р.	
				±	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	84195	84873	86559	2364	102,8
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	67939	78042	74709	6770	110,0
Валовий прибуток (збиток)	16256	6831	11850	-4406	72,3

Інші операційні доходи	10840	1830	806	-10034	7,4
Адміністративні витрати	4279	3441	3659	-620	85,5
Витрати на збут	2710	1238	833	-1877	30,7
Інші операційні витрати	14087	2548	4463	-9624	31,7
Фінансовий результат від операційної діяльності	6020	1434	2701	-2319	61,5
Інші доходи	-	-	-	-	-
Фінансові витрати	-	-377	-	-	-
Інші витрати	-	-	-	-	-
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	6020	1057	3701	-2319	61,5

Джерело: розраховано за матеріалами звітів підприємства [27].

Дані таблиці показують, що протягом досліджуваного періоду такі фінансові показники, як валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності зменшилися майже на 40 % і 40 % відповідно. Разом з тим, підвищилась собівартість реалізованої продукції на 10 відсотків. Що стосується решти витрат, то спостерігається тенденція до зниження.

Як і кожен абсолютний показник розмір прибутку не завжди характеризує ефективність діяльності підприємства. Тому, щоб оцінити ефективність роботи підприємства, одержаний прибуток необхідно співвідносити зі здійсненими витратами — поточними (собівартість продукції) і авансованими (активи або частини їх).

Для об'єктивної оцінки ефективності роботи підприємства недостатньо знати лише абсолютну величину отриманого прибутку. Необхідно володіти інформацією щодо його прибутковості (дохідність, рентабельність), тобто вивчати відносні показники ефективності діяльності. Для цього слід отримані прибутки порівняти із вкладеним капіталом, ресурсами, понесеними витратами. Тому доцільно проводити на підприємстві оцінку рентабельності його роботи.

В сучасних кризових економічних умовах господарювання в Україні зростає роль суб'єктів господарювання як первинної ланки економіки. Ефективне функціонування підприємств значно впливає як на добробут власників, споживачів, так і на економічну ситуацію в країні шляхом наповнення державного бюджету сплатою податків, зборів та обов'язкових платежів. Тому, управління підприємством потребує раціонального і економічно обгрунтованого підходу до планування своєї господарської діяльності, визначення фінансової і виробничої політики, аналізу та оцінки прибутковості, а також запровадження ефективної виробничої, маркетингової та фінансової діяльності. Для цього необхідно визначити напрями удосконалення системи управління рентабельністю підприємства. Покращення показників рентабельності мають включати заходи, спрямовані на зростання доходів, зниження витрат, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на прибуток [3, с. 47–50].

Таблиця 5

Аналіз показників рентабельності

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення 2020р. від 2018р. (±)
Показники рентабельності по відношенню до реалізації				
Рентабельність за валовим прибутком (маржинальним доходом) (<i>РВП</i>)	19,3	8,1	13,7	-5,6
Рентабельність за операційним прибутком (<i>РПО</i>)	7,2	1,7	4,3	-2,9
Рентабельність за чистим прибутком	7,2	1,3	4,3	-2,9

(<i>РЧП</i>)				
Рентабельність по відношенню до активів				
Рентабельність активів (<i>РА</i>)	4,6	0,8	1,4	-3,2
Термін окупності активів (<i>ТОА</i>), років	21,7	125,0	71,4	49,7
Рентабельність необоротних активів (<i>РНА</i>)	13,6	2,0	6,7	-6,9
Термін окупності необоротних активів (<i>ТОНА</i>), років	7,4	50,0	14,2	6,8
Рентабельність оборотних активів (<i>РОА</i>)	7,7	1,3	4,5	-3,2
Термін окупності оборотних активів (<i>ТООА</i>), років	13,0	77,0	22,2	9,2
Рентабельність по відношенню до власного капіталу та зобов'язань				
Рентабельність власного капіталу (<i>РБК</i>)	4,8	0,8	2,8	-2,0
Термін окупності власного капіталу (<i>ТОВК</i>), років	20,8	125,0	35,7	14,9
Рентабельність діяльності підприємства	4,5	0,8	1,4	-3,1
Витратні показники рентабельності				
Рентабельність операційних витрат (<i>РОВ</i>)	8,9	1,8	4,6	-4,3
Рентабельність витрат діяльності (<i>РВЗД</i>)	8,9	1,4	4,4	-4,5
Коефіцієнт адміністративних витрат (<i>КАВ</i>)	0,063	0,044	0,049	-0,014
Коефіцієнт витрат на збут (<i>КВЗ</i>)	0,04	0,016	0,011	-0,029

Джерело: розраховано за матеріалами звітів підприємства [27].

Відповідно до розрахунків таблиці 5 можна сказати, що за аналізуючий період підприємство в цілому було рентабельним. Однак, порівнюючи дані звітного року з базисним, видно, що всі показники рентабельності значно зменшились.

Так, рентабельність за маржинальним доходом зменшилась у звітному році на 5,6 %, за чистим прибутком – майже на 3 пункти. Рентабельність оборотних і необоротних активів на 3,2 і 6,9 % відповідно.

Як відмічалось вище, одним із прийомів у фінансовому аналізі є факторний аналіз. Тому основним завданням, яке вирішують у процесі аналізу рентабельності продукції, є дослідження впливу відповідних факторів на зміну цього показника.

Аналіз валового прибутку провадиться при виборі кращої продажної ціни, а також при виборі оптимальної технології виробництва продукції, в умовах, коли одна технологія дає низькі змінні витрати і високі постійні, а друга – навпаки, більш високі змінні витрати на одиницю продукції з більш низькими постійними витратами.

Вихідними даними для аналізу впливу факторів першого рівня на зміну показників рентабельності продукції є факторні моделі, що відображають залежність відповідного результативного показника (показника рентабельності продукції) від відповідних факторів. Модель, що відображає взаємозв'язок першого з розглянутих вище показників рентабельності продукції (валової рентабельності продукції) та факторних показників першого рівня – чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (*ЧД*) і собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (*Ср*), матиме вигляд :

$$\mathfrak{R}_{pe} = \frac{ЧД - C_p}{ЧД}. \quad (1)$$

Використовуючи дані таблиці 5, розглянемо приклад застосування цієї моделі для аналізу впливу факторів першого рівня на зміну показника валової рентабельності продукції.

Розрахунок зміни валової рентабельності продукції внаслідок зміни чистого доходу від реалізації продукції й собівартості реалізованої продукції виконаємо способом ланцюгових підстановок.

Результативні показники:

$$\mathfrak{R}_{pe(0)} = \frac{84195 - 67939}{84195} \times 100 = 19,3\%;$$

$$\mathfrak{R}_{pe(ум)} = \frac{86559 - 67939}{86559} \times 100 = 21,5\%;$$

$$\mathfrak{R}_{pe(1)} = \frac{86559 - 74709}{86559} \times 100 = 13,7\%.$$

Вплив факторів на зміну валової рентабельності продукції:

- вплив зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Delta \mathfrak{R}_{pe(ЧД)} = 21,5 - 19,3 = 2,2\%;$$

- вплив зміни собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Delta \mathfrak{R}_{pe(C_p)} = 13,7 - 21,5 = -7,8\%$$

Сума факторних змін (загальний вплив обох факторів):

$$\Delta \mathfrak{R}_{pe} = 2,2 + (-7,8) = -5,6\%.$$

Отже, оцінювання основних результатів діяльності підприємств є важливою складовою частиною роботи управлінського персоналу щодо реалізації обраної стратегії бізнесу, забезпечення фінансової стійкості підприємства, а також займає вагоме місце в роботі зовнішніх аналітиків підприємства щодо оцінки інвестиційної привабливості та платоспроможності контрагентів, а також оцінки ділових партнерів в умовах ризику та невизначеності. На підставі його результатів управлінський персонал приймає рішення про напрями фінансування підприємства за рахунок власних джерел, інвестори – щодо формування портфеля цінних паперів, а кредитори визначають пріоритети щодо позик, які видають.

У сучасних умовах ведення господарської діяльності актуальним для підприємств будь-якого виду діяльності постає питання про забезпечення його фінансової стійкості. Одними із найважливіших завдань будь-якого підприємства є отримання науково-обґрунтованого висновку щодо забезпечення стійкого фінансового розвитку, термінів досягнення поставлених фінансових завдань, реалізації конкурентних переваг та розширення своїх позицій на ринку, зменшення впливу наслідків негативної економічної ситуації на фінансовий механізм підприємства як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі.

В умовах фінансової кризи, нестабільності ринкового середовища, погіршення показників діяльності важливу роль для підприємств відіграє прогнозування фінансового стану, за результатами якого можна говорити про результати діяльності в майбутньому, приймати відповідні рішення щодо покращення діяльності. У процесі прогнозування фінансового стану здійснюється відбір та оцінка даних, його достовірність впливає на стабільність фінансового стану в майбутньому, якість прийнятих рішень. Разом з тим, спостерігається постійне загострення конкурентної боротьби, змінність податкового законодавства, зростання інфляції, коливання цін на сировину та матеріали, і тому виникає потреба в прогнозуванні результатів діяльності підприємств, що є передумовою оцінки ефективності операційної діяльності. Для кожного суб'єкта господарювання важливим є виробнича, збутова, постачальницька діяльність, яка забезпечує необхідний рівень платоспроможності, прибутковості, що в свою чергу впливає на рух грошових потоків. Тому необхідно провести діагностику фінансового стану підприємства для визначення причин

погіршення ефективності його діяльності та прийняти правильні і дієві рішення в кризових умовах [31, с. 89–94].

Питання щодо аналізу, економічного та фінансового прогнозування фінансового стану підприємства досліджувалися вітчизняними та зарубіжними вченими. Зокрема, основні ідеї щодо прогнозування фінансового стану підприємства, найважливіші методи прогнозування в умовах сьогодення розглядалися у працях Г.Земитана, А.М. Єріної, Е.Бреслава, Е.Тихонова. Окрім того, прогнозування фінансового стану досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В.В. Горлачук, О.В. Єфимов, В.О. Касьяненко, О.Ю. Клементьєва, Г.В. Савицька, Л.В. Старченко, Е.Альтман, І.О. Бланк, Р.Таффлер. Однак, ще не до кінця досліджено важливість прогнозування для українських підприємств в умовах кризи. Методи прогнозування фінансових показників не досліджено в повному обсязі і методи та прийоми, не виокремлено фактори, що заважають фінансовому прогнозуванню в Україні.

З огляду на нестабільність економічної ситуації в Україні, прогнозування фінансових результатів підприємства відіграє роль не лише додаткового інструментарію, а й є неодмінною умовою існування компанії у сучасному мінливому середовищі. Дослідження майбутніх змін фінансового стану підприємства та розроблення стратегічних заходів щодо його коригування є неодмінним фактором формування сучасної ринкової стратегії. Прогнозні показники дають можливість підприємству планувати його фінансовий розвиток, уникати значних прорахунків і пов'язаних із ними втрат, робити аналіз доцільності майбутніх витрат, отримувати найбільшу вигоду від господарських відносин з покупцями, партнерами, постачальниками та банками. За відсутності прогнозних даних підприємство схильне до невірних маневрів, що може призвести до втрати позицій на ринку, нестійкого фінансового стану або навіть до банкрутства. Планування і прогнозування є одними з найважливіших елементів в управлінні фінансовим механізмом підприємства.

Крім того, необхідність прогнозування фінансового стану підприємства зумовлена значним ступенем невизначеності та великою кількістю ризиків, адже економічне середовище, як зовнішнє, так і внутрішнє характеризується високим динамізмом та змінами. Прогнозовані фінансові показники є важливою складовою процесу управління підприємством та його підрозділами у контексті виявлення можливостей та загроз, рівня платоспроможності підприємства.

Проте обробка фінансово-аналітичної інформації, особливо великих підприємств, є трудомісткою і передбачає великий обсяг різноманітних обчислень, а тому автоматизація фінансового аналізу стала об'єктивною потребою.

Автоматизація фінансового аналізу дозволяє не тільки проводити всебічний ретроспективний аналіз фінансово-економічної діяльності підприємства, а й вирішує завдання оцінки інвестиційних проектів, побудови і оптимізації фінансових планів організацій.

З огляду на це зростає потреба вивчати нові інструменти автоматизації аналізу та прогнозування, підвищувати кваліфікаційні навички фінансових менеджерів та аналітиків, адже в умовах діджиталізації світу важливо не відставати від передових технологій та застосовувати міжнародний досвід управління ризиками бізнесу [20, с. 174].

Алгоритм здійснення прогнозування містить декілька етапів:

- визначення мети та постановка завдання,
- структурування інформаційного поля, виявлення факторів та вивчення можливостей отримання результату,
- виявлення слабких та сильних сторін для вибору та встановлення класу моделей щодо опису об'єкта прогнозу,
- зосередження уваги на виборі необхідних методів та алгоритму прогнозування та оцінки точності прогнозу,
- складання та опис моделі для оцінки якісних характеристик моделі,
- здійснення безпосередньо самого прогнозу [19, с. 173].

В процесі прогнозування фінансових результатів діяльності компанії варто керуватися такими рекомендаціями:

- при прогнозуванні варто розглядати та аналізувати всі можливі сценарії розвитку подій, а не лише найбільш ймовірні значення певного показника. Важливо проаналізувати значення, що матимуть місце при вкрай несприятливому та сприятливому стані зовнішньоекономічного середовища;

- якісна оцінка тенденцій майбутнього періоду потребує достатнього обсягу інформації про результати діяльності підприємства за минулі періоди. Це сприятиме підвищенню точності прогнозу;

- для збільшення точності прогнозу і зменшення похибки варто враховувати ймовірні майбутні зміни у зовнішньому середовищі функціонування підприємства та інші фактори, які впливатимуть на його діяльність та не можуть бути ним нівельовані. До таких факторів належать, наприклад, темпи інфляції, зміни в податковому і митному законодавстві, дії конкурентів, соціальні та геополітичні чинники тощо;

- прогнозування фінансових результатів не має бути обмежене лише отриманням кількісних значень, тому воно обов'язково має здійснюватися з подальшим проведенням перспективної фінансової діагностики [23, с. 173].

В процесі прогнозування найважливішими є такі фактори: – прибутковість; – наявність власних фінансових ресурсів; – раціональне розміщення основних і оборотних коштів; – платоспроможність; – ліквідність. Прогнозування цих показників дозволяє підприємству розраховувати на стабільність у діяльності. Ці показники є основою для позитивного рішення кредиторів про надання позичкових коштів підприємству, залучення нових інвесторів та розвитку компанії. Об'єктом прогнозування, перш за все, є обсяги фінансових ресурсів, які надійдуть у розпорядження підприємства у майбутніх періодах. Серед таких ресурсів – прибуток підприємства, що залишається після сплати всіх податків та обов'язкових платежів, та амортизаційні відрахування, які відшкодовуються через ціну на продукцію [21, с. 752–755].

Важливим моментом розробки прогнозу фінансового стану є правильний вибір методів та прийомів. При цьому серед науковців немає єдності думки щодо їх переліку та класифікації. Найбільш загальними групами методів, що використовуються у переважній більшості наукової літератури, є:

- економетричні моделі;
- метод часових рядів (рядів динаміки);
- балансовий метод;
- методи експертних оцінок [32, с. 173].

Оскільки ринкову ситуацію на короткий період спрогнозувати важко, а використання трендового моделювання в короткостроковому періоді не дасть бажаного ефекту, вважаємо, що у цьому випадку доцільно використовувати адаптивні ситуаційні методи. Основною властивістю таких методів є зміна коефіцієнтів побудованої моделі під час надходження нової інформації, тобто адаптація моделей до нових даних. Саме таким принципам відповідають методи, засновані на експоненційному згладжуванні. В даному випадку залежна змінна (чистий дохід, валовий прибуток, чистий прибуток) представляються як функція часу у вигляді багаточлена (форм. 2):

$$Y_1 = a_0 + a_1 t + a_2 t^2 + \dots + a_\lambda t^\lambda, \quad (2)$$

де $a_0, a_1, a_2, \dots, a_\lambda$ – параметри;

t – період;

λ – ступінь полінома.

Оцінки параметрів $a_0, a_1, a_2, \dots, a_\lambda$ можна одержати за допомогою методу найменших квадратів. Розгорнутий запис системи нормальних рівнянь має вигляд:

$$\sum_{t=1}^n y_t = a_0 n + a_1 \sum t + a_2 \sum t^2 + \dots + a_\lambda \sum t^\lambda \quad (3)$$

$$\sum_{t=1}^n y_1 t = a_0 \sum t + a_1 \sum t^2 + a_2 \sum t^3 + \dots + a_\lambda \sum t^{\lambda+1} \quad (4)$$

$$\sum_{t=1}^n y_1 t^\lambda = a_0 \sum t^\lambda + a_1 \sum t^{\lambda+1} + a_2 \sum t^{\lambda+2} + \dots + a_\lambda \sum t^{\lambda+A}, \quad (5)$$

де n – число членів у динамічному ряді. Підрахунок тут відбувається від $t = 1$ до $t = n$.

Використовуючи матричні позначення, систему нормальних рівнянь можна записати у вигляді: [14, с. 208]

$$T'_j = T' \cdot T_a, \text{ де } j = (y_t); a = (a_j); T = \begin{bmatrix} 1t \dots t^\lambda \\ 1t \dots t^\lambda \\ \dots \dots \dots \\ 1t \dots t^\lambda \end{bmatrix} \quad (6)$$

Для прогнозування основних показників фінансових результатів у досліджуваному господарстві використано статистичний пакет аналізу даних в Excel. В якості аргументів статистичної функції РОСТ, яка обчислює експоненційну апроксиманту даних кривих, використано числові значення чистого доходу від реалізації продукції, валового прибутку, чистого прибутку та показників рентабельності за 2012-2020 рр.

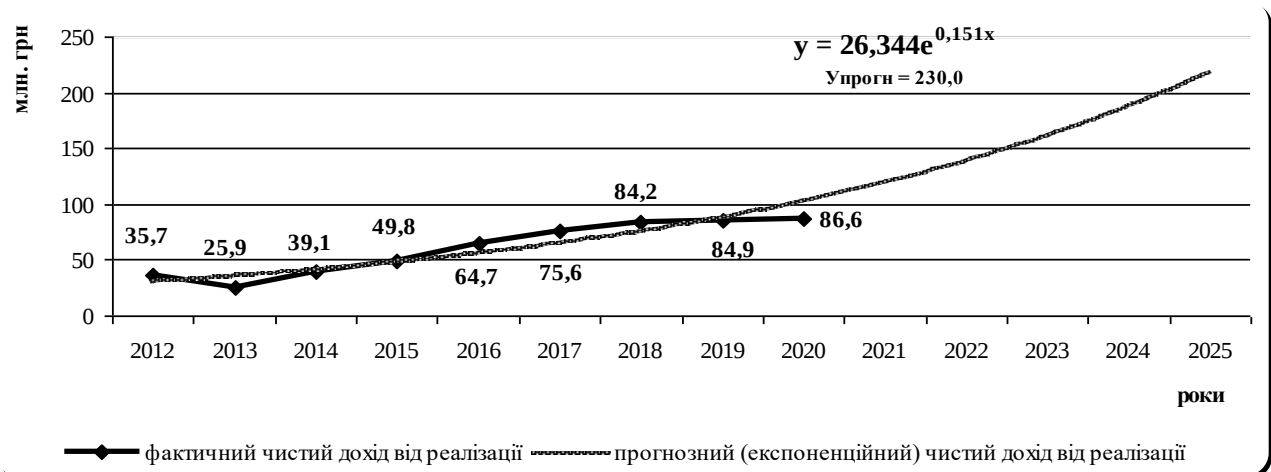

Рисунок 1. Фактичні і прогнозні рівні чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

Джерело: розроблено автором

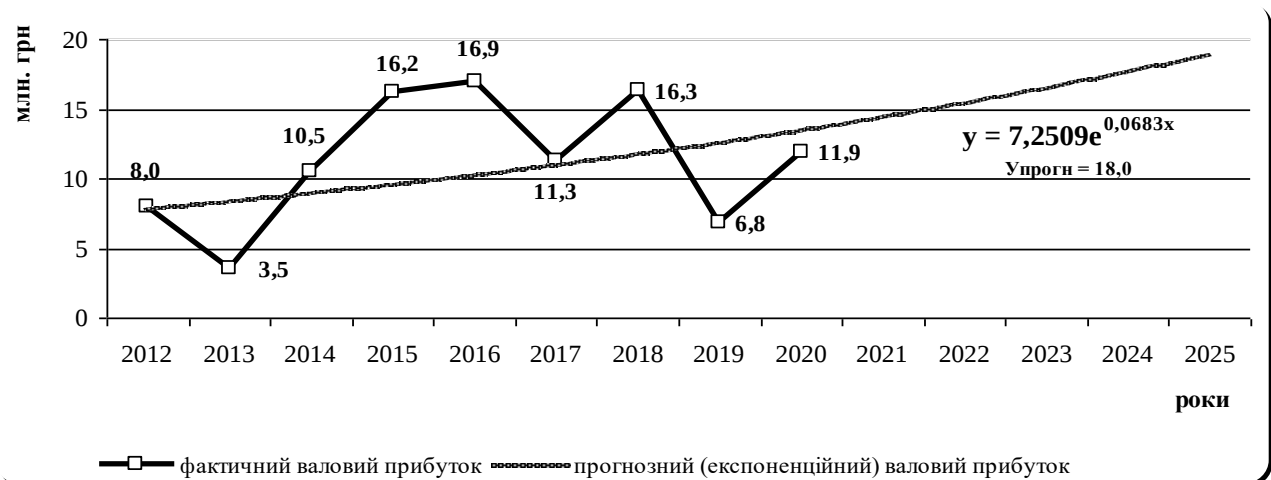

Рисунок 2. Фактичні і прогнозні рівні валового прибутку

Джерело: розроблено автором

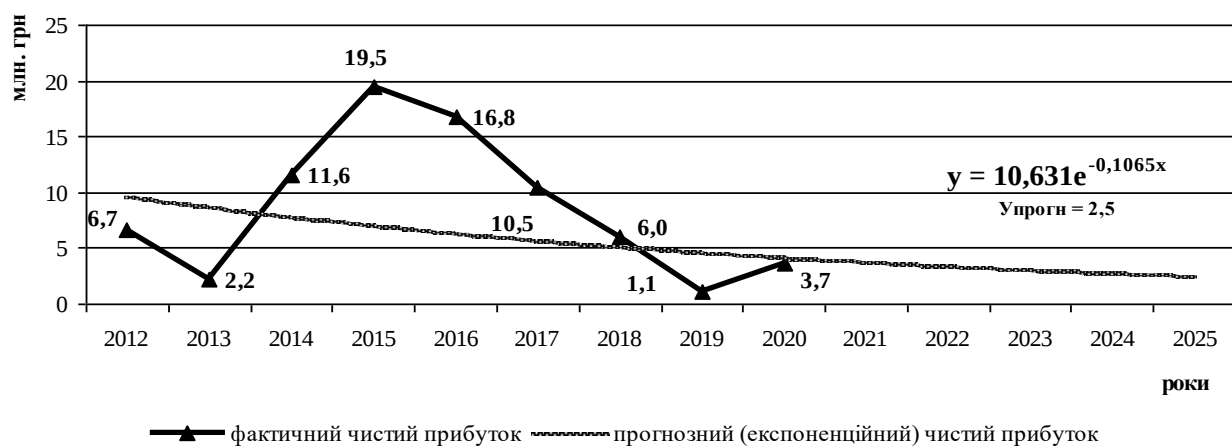

Рисунок 3. Фактичні і прогнозні рівні чистого прибутку

Джерело: розроблено автором

Рисунок 4. Фактичні і прогнозні рівні рентабельності продукції

Джерело: розроблено автором

Рисунок 5. Фактичні і прогнозні рівні рентабельності власного капіталу

Джерело: розроблено автором

Рисунок 6. Фактичні і прогнозні рівні рентабельності активів

Джерело: розроблено автором

Рисунок 7. Фактичні і прогнозні рівні рентабельності оборотного капіталу

Джерело: розроблено автором

Таблиця 6

**Порівняльна характеристика фактичних і прогнозних показників
фінансових результатів, млн. грн**

Показники	2018 р.	2025 р.	Відхилення прогнозних від 2018 року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	86,6	230,0	143,4
Валовий прибуток	11,9	18,0	6,1
Чистий прибуток	3,7	2,5	-1,2
Рентабельність продукції, %	13,7	4,0	-9,7
Рентабельність власного капіталу, %	2,8	2,0	-0,8
Рентабельність оборотного капіталу, %	4,5	2,0	-2,5
Рентабельність активів, %	1,4	1,5	0,1

Джерело: розроблено автором

Із розрахунків, проведених за допомогою статистичного пакету аналізу даних в Ексел бачимо, що протягом наступних років досліджуване підприємство буде занепадати у своєму фінансово - господарському розвитку. У ринковій економіці постійно діє так звана «невидима рука», наслідки втручання якої у діяльність підприємств можуть бути не завжди позитивними. Тому, досліджуваному господарству слід розробляти заходи і вишукувати резерви підвищення ефективності свого аграрного виробництва [4, с. 101–105].

Для здійснення аналізу фінансового стану підприємства застосовують різні методи, способи та прийоми. Найбільш поширеними є такі методи, як балансові, коефіцієнтний, за допомогою рейтингів, комплексна інтегральна оцінка та багато інших.

З метою уникнення банкрутства того чи іншого підприємства, розробляються різноманітні методики щодо прогнозування майбутнього його фінансового стану. Питання діагностики банкрутства підприємства стали досить актуальними в економічній науці. Така увага зумовлена тим, що банкрутство певного суб'єкта господарювання порушує макроекономічну рівновагу, а тому його запобігання та підтримка є дуже важливою на ринку економічних відносин. Аналіз можливого банкрутства можна здійснити за допомогою існуючих підходів для оцінки та прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. Виділяють основні чотири підходи : — експертні методи; — економіко-математичні методи; — штучні інтелектуальні системи; — методи оцінки фінансового стану [8, с. 40–45].

Нині існує декілька моделей оцінки фінансового стану підприємства, більшість з яких ґрунтуються на даних експертних оцінок. Однак, він є дещо суб'єктивним, а тому доцільно розраховувати та перевіряти отримані результати за допомогою інших методів і способів.

Розглянемо деякі моделі оцінки ймовірності банкрутства, застосовуючи їх, матимемо можливість визначити фінансову стійкість підприємства.

Проводячи розрахунки за моделями банкрутства, ми зможемо охарактеризувати фінансове становище підприємства у короткостроковій перспективі. Враховуючи мінливість ринкового середовища та нестабільність економіки країни, оцінку фінансових ресурсів важливо проводити регулярно та порівнювати його поточні показники із минулими. Це необхідно для дослідження динаміки (позитивної чи негативної) та дослідження відповідної тенденції.

Існує багато західних та вітчизняних моделей оцінки ймовірності банкрутства. Їх можна можна виділити в окремі групи: економіко-математичні, експертні, штучні інтелектуальні системи, оцінки фінансового стану. До складу економіко-математичних моделей включають кластерний, дискримінантний аналіз, імітаційне моделювання, а також дерева класифікації. Найбільш популярним для розрахунку ймовірності банкрутства вважається саме дискримінантний аналіз. Відповідна методика ґрунтується на побудові дискримінантної функції. Надання переваги даній методиці пояснюється зокрема відносно високою частотою передбачення, яка складає 86%.

В рамках даного аналізу будується функція, за якою і відбувається розрахунок інтегрального показника. Він дає можливість з досить високою точністю визначити стан підприємства та оцінити ймовірність банкрутства. Такі можливості надає п'ятифакторна модель Альтмана. Вона складається із п'яти показників, що характеризують різні сторони фінансового стану підприємства. У ході розрахунків використовуються п'ять факторів (коефіцієнтів), що найбільш повно можуть охарактеризувати і фінансовий стан підприємства, порівняно із іншими моделями оцінки ймовірності банкрутства. Окрім того, значною перевагою даної моделі є також можливість визначити наявність кризи на її ранніх етапах.

На думку деяких вчених-економістів, вона має беззаперечні переваги перед іншими зарубіжними моделями. А саме: - простота розрахунків; - незначна кількість показників, що забезпечують точність та якість результатів; - доступність вихідних даних, що знаходять своє відображення у формах фінансової звітності; - наявність логічної послідовності дослідження; - можливість прогнозування банкрутства та визначення зони ризику, в якій знаходиться

підприємство; - в ряді випадків точність прогнозування склала 95%. За даною моделлю, на відміну від більшості західних моделей оцінки ймовірності банкрутства, після розрахунку певного показника, можна свідчити лише про зону ризику, а не стверджувати про вже наявну кризу [28].

Формула даної моделі матиме вигляд:

$$Z=1,2 \times X_1 + 1,4 \times X_2 + 3,3 \times X_3 + 0,6 \times X_4 + 0,999 \times X_5, \quad (7)$$

де X_1 – робочий капітал/загальна вартість активів;

X_2 – нерозподілений прибуток/загальна вартість активів;

X_3 – операційний прибуток/ загальна вартість активів;

X_4 – ринкова вартість акцій/заборгованість;

X_5 – чистий дохід (виручка) від реалізації/загальна вартість активів.

Не менш важливою є модель Спрінгейта. Вона демонструє достатній рівень надійності прогнозу, точність близько 90%. Формула моделі Спрінгейта має такий вигляд:

$$Z=1,03 \times X_1 + 3,07 \times X_2 + 0,66 \times X_3 + 0,4 \times X_4, \quad (8)$$

де X_1 – робочий капітал/загальна вартість активів;

X_2 – прибуток до сплати податків і відсотків/загальна вартість активів;

X_3 – прибуток до сплати податків/короткострокові зобов'язання;

X_4 – обсяг продажів/ загальна вартість активів.

Досить популярною у західній літературі, яку використовують аналітики для визначення рівня банкрутства підприємства, є модель Р. Таффлера і Г. Тішоу. Вона є досить спрощеною у розрахунках та передбачає високу точність прогнозу ймовірності банкрутства, що пов'язано зі значною кількістю проаналізованих підприємств. Її формула така:

$$Z=0,53 \times X_1 + 0,13 \times X_2 + 0,18 \times X_3 + 0,16 \times X_4, \quad (9)$$

де X_1 – операційний прибуток/загальна вартість активів;

X_2 – оборотні активи/загальна вартість активів;

X_3 – короткострокові зобов'язання/ загальна вартість активів;

X_4 – чистий дохід (виручка) від реалізації/ загальна вартість активів.

Модель Р. Ліса відзначається простотою й швидкістю розрахунків, доступністю необхідних для розрахунків даних, можливістю оцінити фінансовий стан та спрогнозувати банкрутство:

$$Z=0,063 \times X_1 + 0,092 \times X_2 + 0,057 \times X_3 + 0,001 \times X_4, \quad (10)$$

де X_1 – оборотний капітал/загальна вартість активів;

X_2 – операційний прибуток/загальна вартість активів;

X_3 – нерозподілений прибуток/ загальна вартість активів;

X_4 – власний капітал/позичковий капітал.

В Україні найбільш поширеною для оцінки банкрутства підприємства є модель О. Терещенка:

$$Z=1,5 \times X_1 + 0,08 \times X_2 + 10 \times X_3 + 5 \times X_4 + 0,3 \times X_5 + 0,1 \times X_6, \quad (11)$$

де X_1 – cash-flow/зобов'язання;

X_2 – валюта балансу/зобов'язання;

X_3 – прибуток/валюта балансу;

X_4 – прибуток/виручка від реалізації;

X_5 – виробничі запаси/виручка від реалізації; X_6 – оборотність основного капіталу (виручка від реалізації/валюта балансу) [18, с.111–116].

Розроблена дискримінантна модель О. Терещенка має значні переваги над традиційними вітчизняними методиками, основні з яких є: - зручність у застосуванні; - при використанні вітчизняних статистичних даних врахована сучасна міжнародна практика; - вирішення проблеми критичних значень показників, за рахунок використання різноманітних модифікацій базової моделі до підприємств різних видів діяльності; - врахування галузевої специфіки підприємства [28].

Звісно, ці моделі мають свої переваги й недоліки, але для визначення фінансового стану підприємства за моделями оцінки ймовірності банкрутства краще скористатися декількома,

щоб отриманий результат був якісним та точним. В такому разі йдеться про отримання достовірного результату щодо фактичного рівня фінансового стану підприємства. Наведені вище моделі дають змогу визначити фінансову стійкість підприємства, що є головним фактором для оцінювання фінансового стану підприємства. [18, с.].

Розвиток можливих негативних кризових явищ, які впливають на підприємство, можна попередити завдяки забезпеченню інформацією персоналу з управління, постійному моніторингу стану справ у країні, де знаходиться підприємство, та у світі, безперервному аналізу фінансового стану та аналізу поточного стану фінансової стійкості підприємства, своєчасній оцінці, його здатності втриматись на ринку в період кризового явища і мати розвиток після нього. Тому основною метою управління фінансовим станом підприємства є своєчасне виявлення проблем та їх знешкодження, розробка та реалізація плану щодо оперативного відновлення платоспроможності, утримання фінансової стійкості, розробка програм на майбутнє розвитку підприємства, а також виявлення та закріплення можливості продовжувати підприємством свою господарську, економічну, фінансову діяльність, яка забезпечить йому зростання виробництва, стійкість під час кризових явищ, платоспроможність, ліквідність та насамперед прибутковість [11, с. 126–130].

Отже, у сучасних умовах господарювання підприємства всіх форм власності відчують істотне підвищення ризикованості своєї діяльності та, як наслідок, підвищуються стандарти відповідальності за результати роботи, які багато в чому залежать від об'єктивної, своєчасної та всебічної оцінки наявного й очікуваного фінансового стану підприємства. Однак оцінка не є кінцевою метою в цьому процесі, а лише інструментом для подальшого прийняття оперативних рішень щодо позитивних змін фінансового стану підприємства в подальшому. У зв'язку з цим зростає роль і значення такого важливого напрямку управлінської діяльності, як управління фінансовим станом підприємства [17, с. 179–183].

Оцінка фінансового стану підприємства є важливою частиною, а за сутністю – основою прийняття управлінських рішень на мікроекономічному рівні, тобто на рівні суб'єктів господарювання. У процесі діяльності підприємства виникає безперервний кругообіг капіталу, змінюється структура засобів та джерел їх формування, наявність та потреба у фінансових ресурсах і, як наслідок, фінансовий стан підприємства, зовнішнім виявом якого є платоспроможність. Поряд із зовнішньою стороною фінансового стану підприємства існує внутрішня – це фінансова стійкість, яка відображає рівновагу грошових і товарних потоків, доходів і витрат, засобів та джерел формування.

Фінансовий стан підприємства, його стабільність залежать від результатів виробничої, комерційної й фінансової діяльності. Якщо виробничий і фінансовий плани успішно виконуються, то це позитивно впливає на фінансове становище підприємства. І, навпаки, у результаті недовиконання плану по виробництву й реалізації продукції відбувається підвищення її собівартості, зменшення виторгу й суми прибутку і як результат погіршення фінансового стану підприємства і його платоспроможності. Отже, стійкий фінансовий стан не є щасливою випадковістю, а підсумком грамотного, умілого керування всім комплексом факторів, що визначають результати господарської діяльності підприємства. Стійке фінансове становище також впливає на виконання виробничих планів і забезпечення потреб виробництва необхідними ресурсами. Тому фінансова діяльність як складова частина господарської діяльності повинна бути спрямована на забезпечення планомірного надходження й витрати грошових ресурсів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціональних пропорцій власного й позикового капіталу й найбільш ефективного його використання. Щоб розвиватися в умовах змішаної економіки й не допустити банкрутства, потрібно знати, як управляти фінансами, якою повинна бути структура капіталу за складом й джерелами утворення, яку частку повинні займати власні кошти, а яку — позикові. Варто знати й уміти аналізувати такі показники, як платоспроможність, фінансова стабільність, ділова активність, рентабельність тощо [7, с. 61–65].

Як відомо, фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому головним завданням оцінки

фінансового стану підприємства є своєчасно виявити й усунути недоліки у фінансовій діяльності, знайти управлінські рішення для поліпшення фінансового стану підприємства та уникнути його банкрутства. Для покращення фінансового стану необхідна мобілізація внутрішніх резервів підприємства – явних та прихованих.

Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовної оцінки всіх складових його діяльності [12].

За своєчасної розробки та впровадження заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану в довгостроковому періоді, деякі підприємства можуть збільшити свій майновий потенціал, відновити платоспроможність та прибутковість. Попередження розвитку негативних кризових явищ на підприємстві можливе тільки за систематичного забезпечення управлінського персоналу інформацією про поточний рівень фінансової стійкості та здатність підприємства до подальшого розвитку. Така фінансово-аналітична інформація, на нашу думку, повинна отримуватися за результатами оцінювання фінансового стану підприємства. Головним завданням оцінки фінансового стану підприємства є своєчасне виявлення та усунення недоліків у фінансовій діяльності, прийняття управлінських рішень для поліпшення фінансового стану підприємства та уникнення його банкрутства. Одним з основних шляхів покращення фінансово-економічної діяльності підприємств є збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків.

Окрім того, до основних заходів покращення фінансово-економічного стану підприємств, слід віднести збільшення виручки від реалізації. Розмір виручки від реалізації залежить від обсягів реалізації продукції та ціни одиниці продукції, що реалізується. Для збільшення обсягів реалізації, слід максимально активізувати збутову діяльність підприємства. Цього можна досягти наданням знижок покупцям, помірними зменшеннями цін, застосуванням масової реклами. Відомо, що не існує єдиного підходу збільшення обсягів реалізації. Все залежить від особливостей конкретного підприємства та обраної ним стратегії маркетингу. Також головним внутрішнім резервом покращення платоспроможності підприємства є зниження собівартості продукції та витрат. На кожному підприємстві залежно від його особливостей можуть бути різними фактори, які впливають на собівартість: обсяг виробництва, номенклатура та асортимент продукції, технічний рівень виробництва, організація виробництва та умов праці, ціна одиниці продукції, що реалізується.

Не менш важливим фактором покращення фінансово-економічної діяльності підприємства є оптимізація обсягів дебіторської заборгованості та її рефінансування. Для цього потрібно вибрати найбільш доцільні строки платежів та форми розрахунків зі споживачами (попередня оплата, з відстрочкою платежу, за фактом відвантаження продукції). Навіть якщо є значні обсяги дебіторської заборгованості, доцільним є надання відстрочки платежу споживачам, адже за рахунок цього збільшується обсяг реалізації, а водночас і прибуток (для стимулювання збуту в умовах високої конкуренції) [15, с. 185–188].

Для забезпечення ефективного управління та покращення фінансового стану на кожному підприємстві необхідними є розроблення й забезпечення реалізації основних напрямів вдосконалення фінансового стану. Ці шляхи мають бути адаптованими до особливостей та цілей функціонування, фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, аспектів функціонування цього підприємства на ринку, мети збутової політики, особливостей та якості менеджменту, завдань його стратегії розвитку і фінансової ментальності власників. Отже, розглянемо шляхи вдосконалення фінансового стану підприємства на рис. 8.

Рисунок 8. Напрями покращення фінансового стану підприємства

Джерело: сформовано автором [15, 33].

Таким чином, основними завданнями покращення фінансового стану підприємства є оперативне прийняття управлінських рішень з метою уникнення фінансової кризи на підприємстві, швидке реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, здійснення заходів спрямованих на відновлення та зростання платоспроможності підприємства, його прибутковості при належному рівні ліквідності та фінансової стійкості. В умовах своєчасного прийняття рішень та впровадження заходів, спрямованих на вдосконалення фінансового стану в довгостроковому періоді, підприємство може відновити свій майновий потенціал. Також забезпечити в умовах високої конкуренції стабільне положення на ринку та високу ділову репутацію перед партнерами, власниками, кредиторами, бюджетом, а також перед власними працівниками з питань забезпечення гідних умов та оплати праці. Отже, проведення аналізу фінансового стану підприємства є з одного боку результатом функціонування суб'єкта господарювання, а з іншого – виявляє перспективи для його розвитку [33, с. 560–565].

Оскільки фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства, то його треба систематично і всебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Це уможливить критичну оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статичі за певний період, так і в динаміці – за низку періодів, дасть змогу визначити «больові точки» у фінансовій діяльності та способи ефективності використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення. Як уже відмічалось вище, до основних чинників, які можуть спричинити фінансову кризу на підприємствах, належать: внутрішні, або ендегенні (що залежать від підприємства) та зовнішні, або екзогенні (які не залежать від діяльності підприємства). Головними екзогенними чинниками фінансової кризи на підприємстві можуть бути: спад кон'юнктури в економіці загалом; значний рівень інфляції; нестабільність господарського та податкового законодавства; нестабільність фінансового та валютного ринків; посилення конкуренції в галузі та криза окремої галузі; посилення монополізму на ринку; дискримінація підприємства органами влади та управління; політична нестабільність у країні [14, с. 55–60].

Враховуючи проблеми фінансового стану підприємства в умовах фінансової кризи, а також необхідність стабілізації фінансової стійкості підприємств в умовах фінансової нестабільності, варто вжити таких заходів: усунення зовнішніх факторів банкрутства; удосконалення поточного календаря фінансового документа, у якому докладно відображається грошовий обіг підприємства; регулювання рівня незавершеного виробництва; переведення низькооборотних активів до високооборотних; вживання локальних заходів з поліпшення фінансового стану; забезпечення фінансового становища підприємства в середньостроковій перспективі, яке виявляється в стабільному надходженні виручки від реалізації в достатньому рівні ліквідності активів, підвищенні рентабельності продукції, установлення призупинення штрафних санкцій за прострочену кредиторську заборгованість, забезпечення достатності фінансових ресурсів для покриття нових поточних зобов'язань; поступове погашення старих боргів, скорочення витрат до мінімально допустимого рівня, проведення енерго- і ресурсощадних заходів; створення стабільної фінансової бази; забезпечення стійкого фінансового становища підприємств у довгостроковій перспективі, створення оптимальної структури балансу та фінансових результатів, фінансової системи підприємства до несприятливого зовнішнього впливу [14, с. 55–60].

Прогнозування фінансового стану підприємства є основою для подальшого розвитку та розширення його фінансово-господарської діяльності. На основі прогнозних показників рентабельності, платоспроможності, ліквідності, раціонального розміщення оборотних та необоротних активів тощо виявляється можливим формування подальшої стратегії розвитку підприємства та корегування короткострокових планів за рахунок зміни його тактичних завдань та цілей. В умовах нестабільності розвитку економічної системи прогнозування дозволяє уникнути втрат прибутку та зниження конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Стабільність фінансового стану підприємства в умовах сьогодення обумовлена значною мірою його грошових потоків, фінансових результатів, рентабельністю підприємства, його кредитоспроможністю. Показники, які характеризують ділову та інвестиційну привабливість залежать від широти ринків збуту продукції, його ділової репутації (іміджу), ступеня виконання плану за основними показниками господарської діяльності, рівня ефективності використання ресурсів (капіталу) і стабільності економічного зростання. Таким чином, об'єктивна необхідність подальшого розвитку теоретичних і методико-прикладних основ і практична значущість прогнозування фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану й обумовили актуальність і доцільність теми дослідження [26, с. 480–486].

Література:

1. Батракова Т. І. Фінансова криза : причини, аналіз, шляхи виходу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 10, частина 2. С. 143–146.
2. Безбородова Т.В. Сутність та необхідність аналізу фінансового стану. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1(11). С. 1–7.
3. Гаватюк Л. С., Пілат А. К. Удосконалення системи управління рентабельністю як умова ефективного функціонування підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. № 2. 2020. С. 47–50.
4. Гайбура Ю.А. Моніторинг фінансових результатів: сутність і підходи. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 28(2). С. 101–105.
5. Гнатенко Є., Венгер Н. Методичні підходи до проведення аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. *Науковий вісник мну імені в. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2016. № 1 (6). С. 42–46.
6. Гриценко Л.Л., Дейнека О.В., Боярко І.М. Фінанси підприємств : практикум. Суми, 2014. URL : http://banking.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/banking/discip/fp/np_fp.pdf (дата звернення: 24.07.2022).

7. Денисенко М. П., Гришко А. М. Заходи покращання фінансового стану підприємств у сучасних умовах господарювання. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 61–65.
8. Добровольська О. В., Рондова М. А. Прогнозування банкрутства як методу оцінки фінансового стану підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 20. С. 40–45.
9. Дончак Л.Г., Ціхановська О.М. Ділова активність підприємства та шляхи її зміцнення. *Економіка і суспільство*. Випуск 10. 2017. С. 250–255.
10. Зайцев О.В., Валюх А.В. Аналіз та напрями поліпшення фінансового стану підприємств України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 28. С. 255–261.
11. Карачарова К.А., Наливайко Л.В. Сутність та особливості управління фінансовим станом підприємства. *Економічний аналіз*. 2016 рік. Том 23. № 2. С. 126–130.
12. Клімович І. М., Татівська К. А. Деякі питання сутності та оцінки фінансового стану підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6613> (дата звернення: 31.07.2022).
13. Колеснік Я. В., Сергієнко А. М. Діагностика фінансового стану сільськогосподарського підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 69–74. , 4.
14. Корнева Н. О., Шаповалова І. О. Шляхи покращення фінансового стану підприємств. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Економічні науки*. 2013. Вип. 5.1. С. 55–60.
15. Ладунка І.С., Кучеренко Є.А. Шляхи покращення фінансового стану підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск 5. С. 185–188.
16. Левкович О. В., Калашнікова Ю. М. Фінансова стійкість як передумова інноваційного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8776> (дата звернення: 01.08.2022).
17. Лиса О.В., Маєр Д.Д. Деякі аспекти управління фінансовим станом підприємства. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 5 (61) 2020. С. 179–183.
18. Лісничук О.А., Виноградова Є.В. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 33. С. 111–116.
19. Кононенко Ж.А., Песцова-Світалка О.С. Прогнозування фінансових результатів як елемент планування розвитку діяльності підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 36. С. 171–176.
20. Набатова Ю. А., Малачевська К. О. Автоматизація аналізу та прогнозування фінансових результатів підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8405> (дата звернення: 14.04.2022).
21. Павлова І. В. Прогнозування фінансових показників як елемент планування розвитку діяльності підприємства. *Збірка наукових праць «Логістика»*. 2014. №690. С.752–755.
22. Польова Т. В., Кравцова Ю. В. Аналіз ліквідності балансу підприємства на прикладі прат «бондарівське». *Ефективна економіка*. 2018. № 10. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6584> (дата звернення: 31.07.2022).
23. Пономарьов Д.Є. Прогнозування показників фінансового стану підприємства як основа формування фінансової стійкості. *Вісник ЖДТУ*. 2016. № 1 (75). С. 49–53.
24. Рзаєв Г. І., Слива А. В. Напрями аналізу фінансового стану підприємства у розрізі потреб економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 3. С. 118–120.
25. Семенова К. Д. Аналіз фінансового стану підприємств України та тенденцій розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 5–6. С. 77–82.
26. Томчук О.Ф., Левчук М.С. Критерії оцінювання і прогнозування фінансового стану та результатів діяльності підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 9 (73). С. 480–486.
27. Хамська Л.О. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2020 рік. 2021. 472 с. URL : www.km.ukrstat.gov.ua.

28. Хринюк О. С., Бова В. А. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6121> (дата звернення: 01.08.2022).
29. Христюк Д.П. Аналіз фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 15. 2017. С. 600–603.
30. Чернецька О.В. Інструментарій системи управління фінансовими результатами аграрних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 8 (2). С. 136–139.
31. Швець Ю.О. Прогнозування показників фінансового стану як елемент управління операційною діяльністю підприємств машинобудування у кризових умовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: збірник наукових праць*. Випуск 42. 2020. С. 89–94.
32. Юнацький М. О. Огляд сучасних методів прогнозування фінансового стану підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6232> (дата звернення: 16.07.2022).
33. Юрій Е.О., Руснак Т.В. Шляхи покращення фінансового стану підприємства в сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 560–565.
34. Яцух О.О., Захарова Н.Ю. Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Том 29 (68). № 3. С. 173–180.